

Ўзбек халқи моддий маданиятининг ривожда албатта халқ оғзаки ижоди намуналари шу ўринда бахшичилик санъатининг ҳам ўзига хос ўрни бор. Ҳар бир бахшилар томонидан куйланаётган дostonларда халқимизнинг азалий қадриятларини ўзида мужассамлаштирган кўплаб ҳикматли сўзлар ҳамда бебаҳо тарихий мерослар мавжуд.

Хулоса ўрнида шуни аълоҳида эътироф этиш керакки, халқнинг маънавий дунёқарашини ривожлантириш бугунги кунда энг долзарб масалалардан бири ҳисобланади. Жумладан ёшларимиз онггини янада ривожлантиришда, маънавий меросимизни ўрганишга катта эътибор қаратилаётганлиги муҳим масалалардан бири ҳисобланади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамыз//Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. 301-302 бетлар
2. Kholmuminov H. E., Eshmuminov O. Z. HISTORY OF MATERIAL CULTURE OF UZBEK TRIBES (on the example of kungirat relatives) //Ўтмишга назар журналы. – 2019. – Т. 24. – №. 2.
3. Турсунов.С.Н. Сурхон воҳаси моддий маданияти.Т.Шарқ . 2017 йил
4. Kholmuminov H. E., Eshmuminov O. Z. HISTORY OF MATERIAL CULTURE OF UZBEK TRIBES (on the example of kungirat relatives) //Ўтмишга назар журналы. – 2019. – Т. 24. – №. 2.
5. Бўриев О, Усмонов М. Ўзбеклар: этник тарихи ва этномаданий жараёнлар. – Самарқанд, 2008. – 244 б.
6. Сурхондарё вилоят ҳокимлиги жорий архиви, 1-баённома, 5-ҳужжат, 2000 йил, 20 январ, 62 бет.
7. Шониев Сафаров. Термиз ва Термизийлар. Термиз «Жайхун» 1993. 91-92 б.
8. Сурхондарё ВДА 95-ж, 1-р, 25-иш, 225 в.
9. Сурхондарё вилоят маданият ишлари бошқармасининг жорий архиви, учунчи китоб, 2000 йил, 18 бет.
10. Турсунов С.Н., Қобилов Э.О.ва бошқалар. Сурхондарё тарих кўзгусида. -Т.: «Шарқ». 2001. 355-б
11. Сурхондарё ВДА, 95-ж, 1-р, 25-иш, 227 в.
12. Сурхондарё вилоят маданият ишлари бошқармасининг жорий архиви, тўртинчи китоб, 2005 йил, 35 бет
13. Қурбонов А.Шимолий Сурхон воҳаси аҳолиси моддий маданияти. Т. 2014 йил.Б 22.

СУРХОНДАРЁДА СПОРТНИНГ ТАРАҚҚИЙ ЕТИШИ ВА УНДА УРБАНИЗАЦИОН ЖАРАЁНЛАРНИНГ ТУТГАН ЎРНИ (МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА)

Турсунов Анвар Сайпуллаевич,
Термиз давлат педагогика институти декан ўринбосари,
Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

Аннотация: Мустақиллик йилларида жисмоний тарбия ва спортни ривожлантириш давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Бу соҳани ривожлантириш мақсадида янгидан-янги спорт иншоотлари барпо етилди. Бу эса нафақат соҳанинг ривожини тامينлаб қолмасдан шаҳар инфратузилмасида ўзгаришларга олиб келди ва бу иншоотлар шаҳарлар кўркига кўрк қўшди албатта. Мақолада айна шу жараёнлар ҳақида сўз боради.

Калит сўзлар: Спорт, кураш, стадион, Сурхон спорт мажмуаси, ал-Ҳаким ат-Термизий, имфратузилма.

Аннотация: В годы независимости развитие физической культуры и спорта вышло на уровень государственной политики. Для развития этого направления

были построены новые спортивные объекты. Это не только обеспечило развитие промышленности, но и привело к изменениям в инфраструктуре города, а эти сооружения безусловно добавляли красоты облику городов. В статье говорится об этих самых процессах.

Ключевые слова: Спорт, борьба, стадион, спортивный комплекс «Сурхан», аль-Хаким ат-Тирмизи, инфраструктура.

Abstract: In the years of independence, the development of physical education and sports rose to the level of state policy. In order to develop this field, new sports facilities were built. This not only ensured the development of the industry, but also led to changes in the infrastructure of the city, and these structures certainly added beauty to the appearance of the cities. The article talks about these same processes.

Key words: Sport, wrestling, stadium, Surkhan sports complex, al-Hakim al-Tirmizi, infrastructure.

Мустақиллик йилларида республикада спортнинг турли хилларини ривожлантиришга ҳам эришилди, бунинг самаралари жаҳон миқёсида ўтказиладиган теннис, кураш ва шахмат мусобақаларида яққол кўзга ташланади. Ўзбекистон спортчилари маънавий ва жисмоний баркамолликнинг юқори натижаларига эришиб, қадимий спорт удумлари, урф-одатларини қайта тикладилар. Спортни янада ривожлантириш, соғлом ва баркамол авлодни тарбиялаш юзасидан қонун ва қарорлар ишлаб чиқилди.

Мустақиллик йилларида Сурхондарёда жисмоний тарбия ва спорт ишларини давлат дастурлари доирасида йўлга қўйилиши туфайли воҳа спортчилари ҳам анчагина муваффақиятларни кўлга киритди. 1992 йил 14 январда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг IX сессиясида «Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида»ги Қонун қабул қилинди[4]. Вазирлар Маҳкамаси эса Ўзбекистонда оммавий ва профессионал футболни янада ривожлантириш, унинг моддий базасини мустаҳкамлаш, футболчиларнинг янги авлодини тайёрлаш ва тарбиялаш, Ватан футболининг халқаро нуфузини ошириш мақсадида, 1993 йил 17 январда Ўзбекистонда футболни ривожлантиришнинг ташкилий асослари ва тамойилларини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида махсус қарор қабул қилинди[1]. 1992 йил Термиз ва Шаҳрисабз шаҳарларида ўтказилган халқаро кураш мусобақаларида миллий кураш соҳаси, ат-Термизий хотираси ва алломанинг номи билан бу спорт тури сифатида тикланди. Натижада ўзбек халқининг миллий кураши халқаро спорт турига айланди. Бу миллий кураш тури бўйича мусобақалар ҳар 2 йилда бир марта ўтказилмоқда.

1999 йилда эса Термиз шаҳрида жаҳоннинг халқаро теннис талабларига жавоб берадиган ёпиқ Теннис саройи ва Миллий кураш заллари қуриб ишга туширилди. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йил 27 майдаги «Ўзбекистонда жисмоний тарбия ва спортни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 271 -сонли Қарори ҳамда «Соғлом авлод йили» комплекс режаси асосида шаҳарлар халқ таълими бўлимларида қатор тадбирлар ўтказилди[5].

Мустақиллик йилларида жисмоний тарбия ва спортни ривожлантириш давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Натижада республикада соҳанинг моддий-техник таъминоти анча мустаҳкамланди. Шу даврда шаҳар мактабларида 2010 йил 234, спорт тўғракларида 12500 ўқувчи-ёшлар спорт билан шуғулланди. Масалан, Термиз шаҳрида 2 та стадион, 8 та футбол майдончаси, 3 та сузиш ҳавзаси, 2 та теннис корти, 14 та очик теннис, 19 та волейбол, 14 та баскетбол майдончалари ҳамда қўл тўпи бўйича 10 та майдонча, бошқа спорт иншоотлари мавжуд. Шаҳарда 17 тур бўйича 8 та спорт мактаби иш олиб борди. Уларнинг секцияларига 5925 нафардан зиёд ўқувчи мунтазам қатнашди[6]. Шаҳарда 27 мингдан зиёд киши жисмоний маданият ва спорт билан шуғулланиб, 5 мингдан зиёд шаҳар аҳолиси спорт секцияларига қатнашди. Бу ишда 200 профессионал мутахассислар бошчилик қилди. Курашнинг миллий тури бўйича ал - Ҳаким ат-Термизий хотирасига бағишланган мусобақа ҳамда Ўзбекистон Президентининг соврини учун спортнинг шу тури бўйича халқаро мусобақалар илк бор Термизда ўтказилгани қувонарли ҳолдир. 1999 йилда Термизда ўтказилган халқаро турнирга Осиё номи берилди[7].

Мамлакатимизда 2017 йилда спортга бўлган эътибор давлат сиёсатининг энг устувор йўналишларидан бири бўлди. Ёш авлодни спортга жалб этиш, айниқса, хотин-қизлар спортини ривожлантиришни даврнинг ўзи талаб этмоқда. Шу мақсадда нафақат республикаимизда, балки вилоятимизда ҳам хотин-қизлар спортига бўлган эътибор кучайиб, ҳатто чекка-чекка ҳудудларда ҳам спортнинг барча турлари билан шуғулланиш учун етарли шароитлар яратилмоқда. Сурхондарё вилоятида жами 4344 та спорт иншооти хизмат кўрсатиб келмоқда. Уларнинг 50 фоизидан ошиғи қишлоқ жойларда жойлашган. Мавжуд спорт майдонларининг бир кунлик сиғимлик қуввати 146 минг 375 нафар кишини ташкил этади. Ёш авлоднинг ўсиб-улғайиши йўлида амалга оширилаётган улкан бунёдкорлик ишлари олис қишлоқларда ҳам ўзининг ижобий натижасини бермоқда. Чекка ҳудудлардаги қизлар ҳам спортга кенг жалб этилди. Айни пайтда вилоятда 180 минг нафар 5-15 ёшгача бўлган қиз спорт билан мунтазам шуғулланаётгани сўнгги 10 йил ичидаги энг яхши кўрсаткич ҳисобланади.

2017 йилда спорт турлари бўйича 31 дан зиёд республика, Осиё ва жаҳон миқёсидаги мусобақаларда вилоятимиз спортчилари иштирок этиб, 72 та олтин, 49 та кумуш, 55 та бронза, жами 176 та медални қўлга киритди. Совриндорларнинг 25 фоизини хотин-қизлар ташкил этади. Жумладан, каратэнинг комбат айкидо тури бўйича ўтказилган Осиё чемпионатида ангорлик Покиза Жовлиева олтин медални қўлга киритди. Спортнинг муайтай тури бўйича ёшлар ва катталар ўртасидаги жаҳон чемпионатида термизлик Мадинабону Қодирова бронза медалга сазовор бўлди. Қолаверса, Бонура Самадова, Дилфуза Муртазоева, Маржона Алимова, Муниса Аҳматжонова, Камола Азимова, Мавжуда Тоштемирова, Дилдора Нурманова каби спортчи қизларимиз ўзлари танлаган спорт тури бўйича Ўзбекистон чемпиони бўлгани қалбимизга ғурур ва ифтихор туйғусини бахш этади.

Вилоятда спортчиларга шарт-шароит яратиб бериш ва рағбатлантириш мақсадида 2018 йил давомида 1 086 200 000 (бир миллиард саксон олти миллион икки юз минг) сўм маблағ ажратилган бўлса, оммавий спорт ва жисмоний тарбия тадбирлари ҳамда спортчиларни мусобақаларга иштирокини таъминлаш мақсадида жами бюджет ва ҳомийлик маблағлари ҳисобидан 960,2 млн. сўм пул маблағлари ажратилди. Юқори натижага эришган бир қатор спортчилар бошқарма ташаббуси билан 2018 йилнинг 27 октябр куни Термиз шаҳридаги Санъат саройида вилоят ҳокими томонидан муносиб рағбатлантирилди. Хусусан, Дилдора Алиқулова 25 млн. сўм ва 1 дона “Artel-43” телевизор, Шермухаммад Жандриев 20 млн. сўм, Мухсин Хисомиддинов 20 млн. сўм, Гулнора Сулаймонова 20 млн. сўм, Тўлқин Валиев 20 млн. сўм, Бегзод Абдурахмонов 20 млн. сўм, Яхё Имомов 15 млн. сўм, Бекмурод Олтибоев 10 млн. сўм, Садриддин Сайматов 10 млн. сўм, Барно Мирзаева 10 млн. сўм Ахмедова Айбиби 1 дона “Artel-43” телевизор, Ситора Хамидова 1 дона “Artel-43” телевизор ҳамда Илматова Рината 1 дона “Artel-43” телевизорлари билан тақдирланишди.

Жисмоний тарбия ва спорт соҳасидаги самарали меҳнатлари учун тизимда фаолият юритиб келаётган 3 нафар устоз мураббийлар Ботиров Абдужаббор, Мухаммадиева Сайёра ва Амонтурдиев Бахтиёрларга “Жисмоний тарбия ва спорт аълочиси” кўкрак нишони берилди.

Сурхондарёлик спортчилар кўплаб халқаро мусобақалар ва олимпия ўйинларида муносиб иштирок этиб Ўзбекистон байроғини жаҳон ареналарида кўтаришга ўзларининг улушини қўшди. 2018 йил мобайнида вилоят терма жамоаси спортчилари ўтказилган Жаҳон, Осиё ва Ўзбекистон чемпионати ва кубокларида ҳамда Халқаро турнирларда жами 804 медалларни қўлга киритдилар. Шундан:

Ўзбекистон чемпионати ва кубокларида: 685 та медал (228 та олтин, 209 та кумуш ва 248 та бронза);

Осиё, Жаҳон чемпионати ва кубоклари ва халқаро турнирларда: 119 та медал (41 та олтин, 40 та кумуш ва 38 та бронза)лар қўлга киритилди.

2019 йил якунлари кўра спорт турлари бўйича ўтказилган Республика, Осиё ва Жаҳон миқёсидаги мусобақаларида воҳалик спортчилар жами 719 медалларни қўлга киритди. Жумладан, Ўзбекистон чемпионатида 137 та олтин, 164 та кумуш, 162 та бронза, жами 463 та медаллар, Ўзбекистон Кубогида 30 та олтин, 48 та кумуш, 47 та бронза, жами 125 та медаллар, Ўзбекистон турнирларда 21 та олтин, 16 та кумуш,

31 та бронза, жами 68 та медаллар, Осиё чемпионатларда 13 та олтин, 3 та кумуш, 4 та бронза, жами 20 та медаллар, Жаҳон чемпионатларда 8 та олтин, 5 та кумуш, 2 та бронза, жами 15 та медаллар, Халқаро турнирларда 14 та олтин, 6 та кумуш, 8 та бронза, жами 28 та медаллар қўлга киритилди .

2020 йилда вилоят миқёсида 23 404 та спорт тадбирлари ташкил этилган бўлиб, ушбу тадбирларга 1 570 863 нафар аҳоли жалб этилди. Ушбу аҳолининг 321 763 нафари аёллар, 370 873 нафари вояга етмаганлар (18 ёшгача), 733 950 нафар ёшлар (18-30 ёш), 68 132 нафар кекса ёшдаги фуқаролар ҳамда 76 145 нафар касаллиги мавжуд ва се-мизлик даражаси юқори бўлган фуқаролар ташкил этди. Умумтаълим мактаби ўқи-тувчилари ва ишчи ходимлари ўртасида 2020 март ойи давомида спортнинг баскет-бол ва мини футбол спорт тури бўйича жами 1156 та тадбирда 9638 нафар эркаклар ҳамда жами 1156 та тадбирда 6754 нафар аёллар иштирок этишди. Тиббиёт ходимла-ри ўртасида 128 та тадбирда жами 2392 нафар ишчи ходимлар ва раҳбарлар иштирок этишди. Олий таълим муассасалари ишчи ва ўқитувчилари ўртасида ўтказилган 100 дан ортиқ спорт тадбирларга жами 1863 нафар ходимлар иштирок этишган .

Сурхондарё вилояти жисмоний тарбия ва спорт бошқармаси тасарруфида ҳозирги кунда 15 та шаҳар ва туманларнинг ҳудудий бўлимлари ташкил этилган бўлиб, уларда жами 35 нафар ходим фаолият кўрсатмоқда. Бошқарма тасарруфида 25 та спорт таълим муассасаси фаолият кўрсатаётган бўлиб, шундан 3 таси мактаб-интернат, 4 таси ихтисослаштирилган болалар-ўсмирлар спорт мактаби, 17 таси болалар-ўсмирлар спорт мактаби ҳамда биттаси болалар-ўсмирлар футбол маҳорати мактабидир. Вилоятда жами 4574 та спорт иншооти мавжуд бўлиб, шундан 31 та ўйингоҳ, 3758 та спорт майдончалари, 774 та спорт заллари ва 11 та сузиш ҳавзалари спортчи ёшлар ихтиёрига бериб қўйилган. Шунингдек, бошқарма тасарруфидаги спорт таълим муассасаларида спорт турлари бўйича жами 525 нафар тренер (шундан 116 нафари хотин-қиз) фаолият олиб боришди. Улар вилоят бўйича 16463 нафар спортчига (3540 нафари қизлар) сабоқ бериб келишмоқда. Спорт турлари бўйича вилоятда 22 та олимпия, 4 та миллий, 19 та ноолимпия спорт турлари, жами 45 та федерация мавжуд. Вилоятда 41 та спорт тури бўйича 8068 та бўлим (сексия) ларда 140 888 нафар (шундан 57 831 нафари хотин-қизлар) мунтазам спорт билан шуғулланиб келмоқда. 2020 йилда спорт турлари бўйича 151 нафар спортчи Ўзбекистон миллий терма жамоасининг асосий ва захира таркибига киритилди. 2020 йилнинг I чораги якунларига қўра вилоят спортчилари республика, Осиё, жаҳон ва халқаро турнирларда жами 92 та медалга (30 та олтин, 25 та кумуш, 37 та бронза) сазовор бўлишди.

Хуллас, мустақиллик йилларида Сурхон воҳасининг спортчилари дунё спорт майдонларида юртимизнинг байроғини баланд кўтариб, мамлакатимиз спортини юксак даражада ривожланишига ўзларининг муносиб улушларини қўшишди.

ФОЙДАЛАНИЛГАН МАНБА ВА АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Мустақил Ўзбекистон тарихи, учинчи китоб. –Тошкент: Шарқ,2000. –Б.487.
2. Турсунов С. ва бошқалар. Сурхондарё тарих кўзгусида. –Тошкент: Шарқ, 2001. –Б.382.
3. Турсунов С.Н., Пардаев Т., Бегимқулов О. Ўзбек миллий кураши тарихи ва анъаналари. – Термиз: “Сурхон нашр” нашриёти. 2015. – Б. 204.
4. Сурхондарё вилояти статистика бош бошқармаси 1993 йил. 12.02. 69 б.
5. Сурхондарё вилоят давлат архиви 80-фонд, 1- рўйхат, 57-иш, 35-варақ
5. Термиз шаҳар хокимияти жорий архиви 2011 йил 3 баённома.–Б.18.
7. Термиз буюк йуллар чорраҳасидаги кўҳна ва янги шаҳар. –Тошкент: Шарқ, 2001.–Б.72.